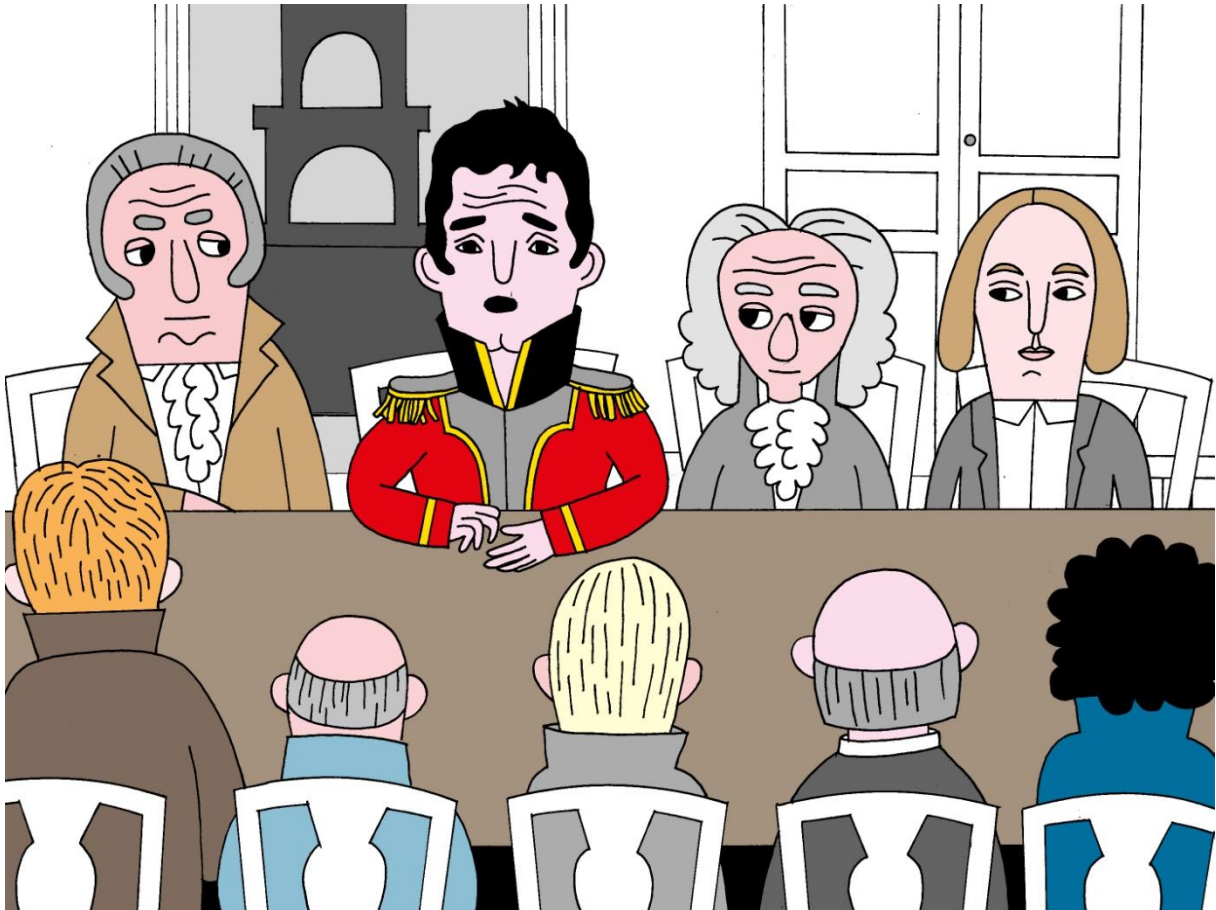

NETTSTEDET

www.mossekonvensjonen1814.no

Illustrasjon: Kristin Roskifte

LÆRERVEILEDNING

FOR 5.-7. TRINN

Forord

“Mossekonvensjonen 1814” er et interaktivt nettsted tilrettelagt for elever i Mosseskolen med fokus på de ulike hendelsene som førte fram til Mossekonvensjonen 14. august 1814. Den nyvalgte kongen, Christian Frederik, bodde på Moss jernverk (Konvensjongården) sommeren 1814 og her foregikk fredsforhandlingene mellom Norge og Sverige.

For at elevene skal forstå Mossekonvensjonen, er det viktig at de får en innføring i hele det begivenhetsrike året 1814. Vi har tatt utgangspunkt i de historiske hendelsene fra Kieltraktaten 14. januar 1814 til den vedtatte Grunnloven 4. november 1814. Nettstedet vil derfor være aktuelt for elever fra andre deler av landet selv om Moss og Østfold har fått en naturlig plass.

Innholdet på nettsiden er direkte tilknyttet kompetansemålene i læreplanen og dekker flere av kompetansemålene for opplæringen i samfunnsfag, norsk, musikk, matematikk, RLE og kunst og håndverk. I tillegg er det lagt vekt på grunnleggende ferdigheter.

Nettstedet er lagt opp slik at læreren bør gå gjennom den digitale boka sammen med elevene før de tar fatt på de ulike aktivitetene på eget trinnrom. Hendelsene i 1814 er forsøkt fremstilt på en lettfattelig måte. Kråka, Fred I. August, er elevenes historieguide. Det å lytte til kråkas fortellerkunst er likevel ikke nok dersom man skal få en grundigere forståelse av hva som førte fram til Mossekonvensjonen. I lærerveiledningen vil man derfor finne læringsmål, bakgrunnsstoff, forslag til samtale og elevark. Den digitale boka, “1814 med Fred I. August”, er lik på alle trinnrommene, men de ulike lærerveiledningene fokuserer forskjellig på det kråka presenterer.

Vi håper nettsiden kan være til hjelp og ønsker dere lykke til med jubileumsarbeidet.

Moss, november 2013

Mona-Lill Reinback, Idéutvikler og tekstforfatter

Petter L. Eriksen, Webmaster

Innhold:

1	Innhold på trinnrom 5.-7.	5
1.1	Bok om 1814	5
1.2	Tidslinjen.....	5
1.3	Galleri.....	6
1.4	Kråketips og kråkedykk	6
1.5	Aktiviteter.....	6
2	Forsiden	7
3	Kjelfreden	8
3.1	Mål fra læreplanen	8
3.2	Forslag til undervisning:.....	9
3.3	Bakgrunnsstoff:	9
3.3.1	Napoleonskrigene	10
3.3.2	Karl Johan presser Danmark til å avstå Norge	11
3.3.3	Napoleon Bonaparte	11
3.3.4	Norge under Napoleonskrigene.....	11
4	Stormannsmøte - 16. februar	13
4.1	Mål fra læreplanen	13
4.2	Forslag til undervisning:.....	13
4.3	Bakgrunnsstoff:	15
4.3.1	Folkesuverenitet	15
4.3.2	Maktfordelingsprinsippet	16
5	Edsavleggelse og kirkevalg – 25. februar	17
5.1	Mål fra læreplanen	17
5.2	Forslag til undervisning:.....	18
5.3	Bakgrunnsstoff	18
5.3.1	Gregers Winther Wulfsberg	19
5.3.2	Valentin Sibbern.....	21
6	Riksforsamlingen – 14. april til 17. mai	23
6.1	Mål fra læreplanen	23
6.2	Forslag til undervisning:.....	24
6.3	Bakgrunnsstoff	24
6.3.1	Selvstendighetspartiet.....	25
6.3.2	Unionspartiet	25
6.3.3	Gregers Winther Wulfsberg dagbok	25
6.3.4	Carsten Anker reiser til England	26
6.4	17. mai 1814.....	26
6.5	Bakgrunnsstoff	26
6.5.1	Maktfordelingen i grunnloven.....	27
6.5.2	11 grunnsetninger i Grunnloven.....	27
6.5.3	Grunnloven etter 1814.....	28
6.5.4	Hva skjer utenfor Norges grenser?.....	29
7	Diplomater kommer til Norge 1. juli/ Christian Frederik flytter til Moss - 21. juli 30	
7.1	Mål fra læreplanen	30
7.2	Forslag til undervisning:.....	31

7.3	Bakgrunnsstoff	31
8	Norge og Sverige i krig 27. juli.....	33
8.1	Mål fra læreplanen	33
8.2	Forslag til undervisning:.....	33
8.3	Bakgrunnsstoff	34
9	Fredsforhandlinger i Moss 10. til 14. august	37
9.1	Mål fra læreplanen	37
9.2	Forslag til undervisning.....	38
9.3	Bakgrunnsstoff	38
10	Den nye Grunnloven – 4. november Karl den 13. blir konge Norge er i union med Sverige	41
10.1	Mål fra læreplanen	41
10.2	Forslag til undervisning:.....	41
11	Sluttord.....	42
12	Kilder.....	43

1 Innhold på trinnrom 5.-7.

Her finner du forklaringer til de ulike menyboksene, lærerveiledningen til hendelsene på tidslinjen/den digitale bildeboka, oppgavetekster til å skrive ut og snarvei til forsidebildet med “pop-up” bokser som kort forklarer illustrasjonene i collagen.

1.1 Bok om 1814

“Bok om 1814” er digitale bildefortellinger som fungerer som nettstedets “lærebok” om året 1814. Den tar for seg de ulike hendelsene på tidslinjen. Det er derfor naturlig å starte med den i fellesskap. Elevene kan se disse på egenhånd, men vi foreslår at den digitale bildeboka brukes i fellesundervisning og på en elektronisk tavle. Vi har prøvd å få med hva som skjedde, hvorfor det skjedde og hvilke konsekvenser det fikk, men legger ikke skjul på at 1814 historien er komplisert, og at elevene vil møte mange vanskelige ord og begreper. Samtaler rundt de ulike hendelsene på tidslinjen vil derfor være nødvendig dersom elevene skal få fullt utbytte av dette undervisningsopplegget.

1.2 Tidslinjen

Tidslinjen er en oversikt over flere viktige hendelser i 1814. Tidslinjen viser hendelsene fra Kjølfreden 14. januar til den endelige Grunnloven 4. november. Tidslinjen kan brukes i en samtale om hvordan det var å bo i Norge for 200 år siden (transport, kommunikasjon, våpen, klær, utstyr m.m.) Tidslinjen ligger på elevenes trinnrom og som “drag and drop” i menyboksen, aktiviteter.

- Kjølfreden 14. januar
- Stormannsmøte 16. februar
- Edsavleggelse og kirkevalg 25. februar
- Riksforsamlinga på Eidsvoll 10. april
- Den norske grunnloven blir vedtatt og Christian Frederik blir valgt til konge 17. mai.
- Utsendinger fra stormaktene 1. juli
- Kong Christian Frederik flytter hovedkvarteret til Moss 21. juli
- Sverige angriper Norge 27. juli (eller kvelden 26.juli)
- Fredsforhandlinger i Moss 10-14. august
- Mossekonvensjonen 14. august
- Karl Johan ratifiserer avtalen i Fredrikstad 15. august
- Christian Frederik sier fra seg tronen 10. oktober
- Den nye grunnloven er ferdig. Karl den 13. blir konge og Norge er i union med Sverige 4. november.

1.3 Galleri

På galleriveggen henger det bilder av historiske personer fra 1814. Ved å trykke på bildet kommer det opp en biografi hentet fra Norsk biografisk leksikon.

1.4 Kråketips og kråkedykk

Kråketips inneholder lenker/ekstra ressurser i form av andre nettsteder, dokumentarer, sangtekster, historiske plasser m.m.

Kråkedykk inneholder utdrag fra historiske kilder som Kielfreden, Kongeloven, fullmakter, Grunnloven og Mossekonvensjonen.

1.5 Aktiviteter

Drag and drop:

Elevene skal dra riktig tekst til riktig bilde. Det er ikke mulig å gjette seg fram. Har man først sluppet teksten, så lar den seg ikke flytte før oppgaven er ferdiggjort. Får eleven feil, så starter aktiviteten opp på nytt.

Quiz:

Her finner elevene spørsmål de skal kunne svare på etter at de har gjennomgått den digitale boka. Når alle spørsmålene er besvart kommer elevenes poengsum opp. Det er mulig å gå tilbake og se hva man eventuelt svarte feil på.

Ordfinner:

Elevene skal finne gjemte ord blant et mylder av bokstaver. Elevene får ledetråder på hvilke ord som skjuler seg.

Fargelegging:

Her kan elevene printe ut illustrasjoner som er brukt på nettsiden og fargelegge disse.

2 Forsiden

Forsidebildet er laget som en collage over et utvalg av hendelser og steder som var av betydning i 1814.

Linken til forsidebildet på lærersiden har ti ulike punkter man kan trykke på for å få opp “pop-up” bokser med kort informasjon.

Bildet illustrerer Napoleonskrigene som var bakgrunnen for Kielfreden og Danmarks avståelse av Norge, nordmennenes unionsopprør, valgene til Riksforsamlingen, hovedbygningen på Eidsvoll, krigen mellom Norge og Sverige, Moss jernverk hvor fredsforhandlingene pågikk og kråka som holder Grunnloven og unionsflagget som det endelige resultatet.

Bildet egner seg til bruk på en smarttavle som felles introduksjon og avsluttende refleksjon til temaet. For å lede en samtale om bildet bør læreren på forhånd ha en oversikt over de viktigste hendelsene i 1814.

Ord og begreper

Konvensjon

Forslag til klassesamtale

Introduksjon:

- Hva ser du på bildet?
- Hvem er personene på bildet? Har du hørt noe om disse personene fra før?

(Karl Johans gate, statuen av Karl Johan foran Slottet og statuen av Christian Frederik ved Konvensjongården i Moss)

- Kjenner du igjen noen steder?
- Hvilke flagg ser du?
- Hvorfor tror du mennene i det høyre hjørnet knytter nevene?
- Hva kan dette bildet fortelle oss om 1814?
- Hva kan du fra før om 1814?

3 Kielfreden

3.1 Mål fra læreplanen

Historie:

Fortelle om hovedtrekk ved samfunnsutviklingen i Norge fra vikingtida til slutten av dansketida og ta for seg et sentralt tema i denne perioden.

Utforskeren:

Plassere en hendelse i historie og samtidig på tidslinje og kart

Norsk:

Uttrykke seg med et variert ordforråd tilpasset kommunikasjonssituasjonen.

Grunnleggende ferdigheter:

Muntlige ferdigheter

Digitale ferdigheter

Musikk:

Gi uttrykk for opplevelser i møte med verker av sentrale komponister fra kunstmusikken

Læringsmål:

- Å vite at Kielfreden var en fredsavtale som ble undertegnet i Kiel 14. januar 1814, og som forpliktet kongen av Danmark til å avstå Norge til kongen av Sverige.
- Å kjenne til Ludvig van Beethoven og Peter Tchaikovsky (1812 overture av Tchaikovsky og "Eroica" symfonien av Beethoven)

3.2 Forslag til undervisning:

Forarbeid

Lærer forklarer at Norge på denne tiden hadde vært en del av Danmark siden 1397. Eneveldet ble innført i Danmark-Norge i 1660, og Norge ble styrt etter Kongeloven. (Tilpass bakgrunnsstoff)

NB! Lenker til dansketida finnes i menyboksen, kråketips. Utdrag av Kongeloven finnes i menyboksen kråkedykk.

Gjør elevene kjent med læringsmålet og la de deretter se den digitale bildefortellingen, Kielfreden.

Bildefortellingen forklarer hvorfor den danske kongen, Fredrik 6., måtte gi fra seg Norge til den svenske kongen, Karl 13.

Etter å ha sett bildefortellingen bør det settes av tid til en felles samtale/drøfting.

Etterarbeid

Elevark: spørsmål til gruppesamtale/diskusjon og lytteoppgave.

3.3 Bakgrunnsstoff:

I Kieltraktatens fjerde artikkel står det at Norge skal tilhøre kongen av Sverige, utgjøre et kongerike forent med Sverige og at hans majestet kongen av Sverige skulle ha full suverenitet. Da Kielfreden ble undertegnet var Karl 13. konge i Sverige og Frederik 6. kongen i Danmark.

NB! Kieltraktatens fjerde artikkel finnes i menyboksen, kråketips.

Styreformen som preget Danmark-Norge under dansketida var enevelde. Eneveldet ble innført i Danmark-Norge i 1660 og fram til 1814 ble Norge styrt etter Kongeloven.

Kongeloven fastslo at:

“kongen er det ”ypperste og høyeste hoffved her paa Jorden offver alle Menniskelige Lowe, og der ingen anden hoffved og dommere kiender offver sig enten i Geistlige eller Verdslige Sager uden Gud alleene.”

I de påfølgende paragrafene presiseres og konkretiseres dette. Kongen hadde den fulle og hele personlige makt over:

- lovgivningen
- utnevning av embets- og tjenestemenn på alle nivåer
- skattleggingen
- militærmakten
- kirken
- rettsvesenet

3.3.1 Napoleonskrigene

Napoleonskrigene er ikke pensum på barnetrinnet, men en kort forklaring vil likevel være nødvendig dersom man skal forstå hendelsene i 1814. Revolusjonskrigene/Napoleonskrigene pågikk i perioden 1800-1815. Danmark-Norge kom med i krigen på Napoleons side i 1807. Napoleons hovedmotstander var England. For Norge ble dette svært uheldig da Norge og England var gode handelspartnere. En krig med England førte blant annet til stans i eksporten av trelast og innførsel av matforsyninger. Danmark-Norge prøvde lenge å være nøytrale, men den dansk-norske flåten var en av de største i Europa. For landene ville flåten være en klar styrke å få i besittelse, eller en trussel om den kom i fiendens hender. Engelskmennene prøvde å forhandle med Fredrik 6. som da var kronprins, om ikke Danmark-Norge skulle delta på deres side, men Fredrik 6. avslo forslaget. Da Napoleon i 1806/07 innførte den såkalte fastlandssperringen, med den hensikt å avskjære Storbritannia fra handelen med Europa, reagerte britene raskt med å rane den dansk-norske flåten. (Ståle Dyrvik, Norgeshistorie 1536-1814 s. 218)

En av Napoleons fremste generaler var Jean Baptiste. I 1810 ble han valgt til svensk tronfølger, og tok navnet Karl Johan. Karl Johan ble den virkelige statslederen i Sverige. Hans utenrikspolitiske mål var tydelige. Han skrinla Sveriges planer om å gjenerobre Finland, som lå under Sverige da Russland angrep Finland i 1808, og ønsket heller å bedre landets forhold til Russland. Men som erstatning for det tapte Finland, ønsket han russisk hjelp til å vinne Norge. Etter hans oppfatning hørte Sverige og Norge sammen ut fra en rent geopolitisk

vurdering. I 1812 sluttet han forbund med Russland og 1813 med England og Preussen. Avtalen landene i mellom var klar. Karl Johan gikk inn i kampen mot Napoleon og fikk til gjengjeld stormaktenes løfte om Norge.

3.3.2 Karl Johan presser Danmark til å avstå Norge

Slaget ved Leipzig i oktober 1813 var et av de siste avgjørende slagene. Napoleon led her et stort nederlag.

Etter slaget i Leipzig skulle alle de allierte landene innrette seg etter “Leipzigavtalen”. Avtalen gikk ut på at de skulle forfølge Napoleon og jage han ut av Tyskland. Dersom det ikke snart kom til fred, så skulle de gjøre det helt av med hans militærmakt på fransk jord. Alle måtte nå innrette seg, og Karl Johan fikk ordre om å føre sine styrker fram til Holland.

Karl Johan valgte likevel å trosse Leipzigavtalen. Han sendte riktignok deler av hæren sin til Holland, men selv red han og de resterende soldatene mot Danmark. Dette likte de allierte dårlig. De var enige om at Sverige skulle få Norge som vederlag for sin innsats i krigen, men det fikk vente til Napoleon var slått.

Karl Johan hadde en sentral rolle i det som førte fram til Kielfreden, og han invaderte Norge i 1814. (I 1818 ble han Norges konge).

3.3.3 Napoleon Bonaparte

Napoleon ble født på Korsika i Frankrike i 1769 og døde på øya St. Helena i Sør-Atlanteren i 1821. Han var en fransk militær og politisk leder.

Han startet en rekke kriger i Europa, og utropte seg selv til keiser i 1804. Han er ansett som en av de største militære lederne gjennom tidene fordi han seiret over tallmessige overlegne motstandere. Hans militære kampanjer er studert ved militærakademier over det meste av verden. Napoleons regime varte til han ble tvunget til å gå av 16. april 1814, etter å ha lidd nederlag i Napoleonskrigene.

3.3.4 Norge under Napoleonskrigene

Norge tjente gode penger på eksport av trelast, men da britene innledet en blokade i Kattegat/Skagerrak i 1808 stoppet trelasthandelen opp og innførselen av korn ble vanskelig. Det førte til akutt matmangel og hungersnød i landet.

I bygdene på Østlandet begynte de å skave bark av trærne for å spe ut melet. I tillegg samlet man inn islandsk mose som også ble blandet med mel. All slik mose forsvant snart i store områder. Folk spiste også eikenøtter, bær, blader, ja til og med husdyrfôr.

Østlandet ble hardest rammet fordi trelast- og jernindustrien holdt til her. Når blokade stanset all eksport, bedriftene stanset og arbeiderne sto uten inntekt, sto de snart også uten mat, i motsetning til kystbefolkningen som kunne berge seg med fisk.

1809 fikk vi en lisensavtale med England. Norske skuter kunne få slippe gjennom den engelske blokaden og seile til England med trelast og få korn tilbake. I 1812 ble det slutt på lisensfarten. Sildefisket dette året var magert og kontinuerlig regn i juli–august førte til at korn- og potetavlingene ble ødelagt. Tidlig på høsten 1812 kom kulden og mer regn slik at resten av kornet inkludert havren gikk tapt. Avlingssvikten gjaldt over hele landet. Mange steder lå snøen over staurene med umodent grønt korn. Som vinteren 1808–1809 gikk folk igjen mann av huse for å skave av barken av trær i store skogområder (Cato Guhnfeldt, Publisert: 18.4 2011, Aftenposten)

Dette førte til stor kapervirksomhet. Tusenvis av desperate sørlendinger utrustet små båter med kanoner og dro ut for å kapre sivile handelsskip med kongens tillatelse. En dokumentar om dette finnes i menyboksen, kråketips.

De vanskelige forholdene preget også befolkningen i Moss. I 1801 bodde det 1408 mennesker i Moss, men i 1815 var innbyggertallet sunket til 1247 (Kortfattet lokalhistorie for Moss til bruk i skolen, Per Edfeldt).

Det ble vanskelig for Danmark-Norge å holde kontakten da England stengte skipstrafikken mellom de to landene. Den danske arveprinsen, Christian Frederik, kom derfor til Norge som norsk stattholder i 1813. Christian Frederik var fetteren til Fredrik den 6.

NB! Diktet om Terje Vigen gir en god beskrivelse av forholdene i Norge under Napoleonskrigene. Diktet ligger som en digitalbildefortelling på nettsiden i menyboksen markert “kråketips”.

4 Stormannsmøte - 16. februar

4.1 Mål fra læreplanen

Samfunnskunnskap:

Forklare de viktigste maktinstitusjonene i Norge og deres hovedoppgaver og diskutere forskjellen mellom å leve i et demokrati og i et samfunn uten demokrati.

Utforskeren:

Plassere en hendelse i historie og samtid på tidslinje og kart.

Historie;

Gjøre rede for sentrale trekk ved tidsepokene middelalder, renessanse og opplysningstid i Europa og diskutere grunner til denne tidsinndelinga

Norsk:

Opptre i ulike roller gjennom drama-aktiviteter, opplesing og presentasjon.

Grunnleggende ferdigheter:

Muntlige ferdigheter

Digitale ferdigheter

Læringsmål:

- Å kunne fortelle om Christian Frederiks og nordmennes holdninger til Kjølefreden.
- Å kunne forklare forskjellen på kongesuverenitet og folkesuverenitet.

4.2 Forslag til undervisning:

Forarbeid

I forkant av bildefortellingen, stormannsmøtet, bør læreren introdusere Christian Frederik som en dansk tronarving som kom til Norge 21. mai i 1813 for å være norsk stattholder.

Da Christian Frederik kom til Norge, visste han dette om Norges stilling (Ståle Dyrvik, Norges historie 1536-1814, s. 231)

- Sverige gjorde krav på Norge som vederlag for å være med i kampen mot Napoleon.
- De allierte hadde forpliktet seg skriftlig til å støtte Sveriges krav.
- Han visste at det særlig på Østlandet fantes handelsborgere som var misfornøyde med den danske utenrikspolitikken og ønsket vennskap med Storbritannia.
- Han kjente til at det fantes en gruppe menn med en dyktig leder i Herman Wedel-Jarlsberg som kunne tenke seg en personalunion med Sverige.
- Han var klar over at det i 1812 hadde vært et nytt uår over det meste av Norge.

Hovedoppgavene hans var å binde Danmark-Norge sammen i en tid landene var isolert fra hverandre. I tillegg skulle han arbeide for å skaffe Norge korntilførsel, hjelpe kongen med en utenrikspolitisk tilnærming til Storbritannia og forsvare Norge mot angrep.

Christian Frederik ble en sentral person i Norge etter Kjølfreden. Han ville prøve å samle nordmennene mot Kieltraktaten, og innkalte derfor noen av sine rådgivere til et møte på Eidsvoll 16. februar.

Stattholder: (Stedfortreder) Person som på fyrstens vegne står i spissen for et lands eller en provins' styre. 1572 ble det opprettet et stattholderembete i Norge; bestod (med avbrudd) til 1771. Ifølge instruks av 1574 skulle stattholderen kontrollere forvaltningen og være kontaktleddet mellom allmuen og øvrighetspersoner (embetsmenn) i Norge og sentralstyret i København. Ved krigsutbruddet 1807 ble stattholderstillingen på ny besatt. 1814–56 stod stattholderen på den norsk-svenske konges vegne i spissen for den norske regjering og var samtidig øverstkommanderende for den norske hær. Embetet ble formelt opphevet 1873. (Utdrag fra Store Norske leksikon, Nettside besøkt 3.11.2013)

Bildefortelling

Bildefortellingen viser Christian Frederik i møte med noen utvalgte menn. I møtet legger han fram resultatet av Kielfreden og oppfordrer nordmennene til å gjøre opprør mot den. I tillegg utnevner han seg selv til Norges konge fordi han mener han hadde rett til å bestige tronen i kraft av sin arverett. Nordmennene med Johan Sverderup i spissen oppfordrer Christian Frederik til å la nordmennene selv få velge sin egen konge. De blir enige om å kalle inn til en Riksforsamling som skal utarbeide Norges Grunnlov.

Etterarbeid

Elevark: Spørsmål til gruppesamtaler, folkesuverenitet/kongesuverenitet/Montesquieu

Rollespill om valg til Riksforsamlingen. (Tenkt samtale fra Torderød gård.)

Ressurslenker i menyboksen, kråketips: skoletorget/filosofen Montesquieu.

4.3 Bakgrunnsstoff:

4.3.1 Folkesuverenitet

Folkesuverenitet er en idé som går ut på at all legitim statsmyndighet utgår fra folket, og da som regel hele folket. Idéen oppfattes slik at den krever at utøvelsen av statlig myndighet skjer med utgangspunkt i et folkevalgt parlament.

Folkesuverenitetsprinsippet har røtter tilbake til iallfall 1000-tallet i England, men fikk først bredere tilslutning i de vesteuropeiske land og i Nord-Amerika fra det syttende og til dels attende århundre av. Idéen representerte en utfordring mot kongeveldet: ikke kongen og hans «guddommelig» gitte mandat skulle være utgangspunkt for maktutøvelsen, men de som skulle styres, folket selv. Prinsippet fikk i denne tiden sitt tydeligste uttrykk hos den britiske filosofen John Locke og i den amerikanske Uavhengighetserklæringen.

I norsk sammenheng har prinsippet vært særlig aktuelt ved unionsoppløsningen i 1905 og etter inngåelsen av Kieltraktaten i 1814. Da Christian Frederik i 1814 for eksempel ville gjøre seg til norsk konge i kraft av arveretten, avviste Stormannsmøtet på Eidsvoll i februar denne tanken med henvisning til folkesuverenitetsprinsippet. Bare en folkevalgt riksforsamling kunne velge ham til konge.”(*Utdrag fra store norske leksikon*)

4.3.2 Maktfordelingsprinsippet

Idéen om maktfordeling har røtter så langt tilbake som til det gamle Hellas. Både Platon og Aristoteles hadde tanker om å fordele makten. Men den som først satte maktfordeling som prinsipp ned på papiret, var franskmannen Montesquieu.

I 1748 gav han ut boken "Lovenes ånd". Montesquieu hadde observert at "*den som har makt, er tilbøyelig til å misbruke den*". Han foreslo derfor et system der makt stanset makt, det vil si at ulike maktsentrum skulle balansere hverandre. Dette mente han burde gjøres ved at de tre naturlige statsoppgavene skulle være uavhengige av hverandre. Makten til å vedta lover skulle ligge hos en folkevalgt forsamling. Den utøvende makt skulle ligge hos Kongen. Og til slutt skulle domsmakten ligge hos domstolene. Domstolene skulle i Montesquieus teori være sammensatt av personer som ble valgt ved loddtrekning, og de skulle sitte der kun en kort periode.

Montesquieus maktfordelingsprinsipp har hatt stor innflytelse på utviklingen av styringssystemene i den vestlige verden. Det spilte for eksempel en betydelig rolle under utarbeidelsen av den norske grunnloven i 1814.

Senere har prinsippet imidlertid blitt noe utvannet. Et annet prinsipp har på mange måter blitt viktigere enn maktfordelingsprinsippet, nemlig prinsippet om folkesuverenitet. Spesielt kom dette til uttrykk i 1884, da parlamentarismen ble innført i Norge. Da ble den utøvende makt, regjeringen, gjort direkte avhengig av den lovgivende makt, Stortinget.

Likevel kan vi ikke si at maktfordelingsprinsippet er forlatt, verken i Norge eller i andre vestlige land. Selv om parlamentarismen i større eller mindre grad er innført i de fleste land, har vi fortsatt en situasjon der makt stanser makt, slik Montesquieu ville ha det. (*Marianne-Aasen Agdestein, foredrag ved markeringen av Oslo by 1000 år, 2000*)

5 Edsavleggelse og kirkevalg – 25. februar

5.1 Mål fra læreplanen

Samfunnsfag / Utforskeren:

Plassere en hendelse i historie og samtid på tidslinje og kart.

Skrive en samfunnsfaglig tekst ved å bruke relevante faguttrykk og flere kilder.

Norsk:

Skrive tekster med klart uttrykt tema og skape sammenheng mellom setninger og avsnitt.

Kunst og håndverk/arkitektur

Beskrive særtrekk ved bygninger i nærmiljøet og sammenligne med nasjonale og internasjonale stilretninger.

Grunnleggende ferdigheter:

Skriftlige ferdigheter

Muntlige ferdigheter

Læringsmål:

- Å finne informasjon om Eidsvollsmennene Gregers Winther Wulfsberg og Valentin Sibbern/skrive en biografi.
- Å kunne beskrive særtrekk/stilretning på Moss Kirke (anno1814) og Torderød gård.
- Å kunne forklare hvem som hadde stemmerett og kunne bli valgt til å delta i Riksforsamlingen.
- Å vite hva som var Riksforsamlingens oppgave

5.2 Forslag til undervisning:

Forarbeid

Lærer gjør elevene kjent med valgene til Riksforsamlingen. (Se bakgrunnsstoff).

Vise bildefortellingen.

Etterarbeid

Elevark

Skriftlig oppgave: Lage en biografi om Gregers Winther Wulfsberg. (Elevene kan lese om ham ved å gå til menyboksen, galleri.)

Ressurslenker i menyboksen, kråkedykk: Arkivverket/fullmakter og adresser representantene hadde med seg til Riksforsamlingen.

5.3 Bakgrunnsstoff

På Østlandet foregikk valget til Riksforsamlingen den 25. februar. Det var første gang man gjennomførte demokratiske valg, så man måtte først utarbeide valgeregler. Valgreglene ble ikke særlig detaljerte fordi det var nødvendig å handle mens Karl Johan og hans tropper fremdeles var et godt stykke unna Norge.

Etter instruks fra Christian Fredrik skulle valgene arrangeres i forbindelse med en gudstjeneste. Først skulle det avlegges ed på Norges selvstendighet, deretter skulle man velge valgmenn. For å bli valgt til valgmenn eller stemme på en representant til Rikssamlingen måtte man være bonde, brukseier, embetsmann eller borger over 25 år og hankjønn.

De militære i hæren og flåten fikk i oppgave å velge sine egne representanter. Her skulle valget foregå på samme måte som i det sivile samfunnet, men valgmennene fra hver enhet måtte være en offiser og en underoffiser eller menig.

På nettsiden til arkivverket (Arkivverket.no) kan man finne adressene og fullmaktene representantene hadde med seg til Riksforsamlingen på Eidsvoll i 1814.

Gregers Winther Wulfsberg vant valget i Moss. I bildefortellingen har vi valgt å fokusere på ham.

Folk fra landsognet og bøndene fra Rygge valgte major Valentin Sibbern fra Værne Kloster som sin representant. Men han ble også valgt som representant for jegerkorpset. Det var ikke lov å komme til Eidsvoll med “dobbel stemme”, så han representerte jegerkorpset når han talte og stemte.

5.3.1 Gregers Winther Wulfsberg

Gregers Winther Wulfsberg representerte Moss i Riksforsamlingen på Eidsvoll 1814, men gjorde seg mest bemerket ved sitt nedstemte forslag om at statsrådets medlemmer burde velges av Stortinget.

Wulfsberg vokste opp i Tønsberg. Han studerte jus ved universitetet i København og tok juridisk embetseksamen 1804. Fra 1811 var han byfogd i Moss, fra 1822 også sorenskriver i Moss sorenskriveri. Høsten 1830 ble han utnevnt til justitiarius i Kristiansand stiftsoverrett, men ble på nyåret 1831 konstituert og mars s.å. utnevnt til amtmann i Smålenene (Østfold), et embete han hadde til sin død.

Ved valget av representanter til Riksforsamlingen på Eidsvoll 1814 ble Wulfsberg valgt til å representere Moss med et overveldende flertall blant de ca. 100 stemmeberettigede i byen. Av hans dagbok fra Eidsvoll fremgår det at han var særlig opptatt av at en konstitusjon for kongeriket Norge måtte forankres i maktfordelingsprinsippet. Men ut over dette grunnsynet hadde han ingen fastlåste holdninger; han lyttet med åpent sinn til de andres meninger og lot seg ikke binde til noen av de to hovedgrupperinger – “selvstendighetspartiet” og “unionspartiet” – når det gjaldt hvordan det fremtidige forholdet mellom Norge og Sverige

skulle ordnes. I dagboken raljerer han litt over de to partienes ekstreme meninger og skråsikkerhet. Wulfsberg er av andre i Riksforsamlingen blitt karakterisert som en godviljens mann.

Wulfsberg mente det ville være uheldig om kongen, gjennom sitt valg av statsråder, skulle kunne styre landet helt vilkårlig etter eget hode. Derfor foreslo han at Stortinget skulle utpeke statsrådets medlemmer, subsidiært at det skulle foreslå to eller tre kandidater til hver statsrådspost før kongen utnevnte én av dem. Forslaget vant imidlertid ikke gehør. Flere av de ledende menn på Eidsvoll talte imot det; de mente at kongen alene måtte ha rett til å velge sitt statsråd i kraft av sin utøvende myndighet. Hvis folkets representanter skulle velge statsrådene, kunne dette medføre at andre forhold enn “sann kunnskap” innvirket på utvelgelsen, mente de. Wulfsbergs forslag falt med 105 mot én stemme. Et annet forslag fra ham ble imidlertid vedtatt: “Fader og Søn eller tvende Brødre maa ei paa samme tid have Sæde i Statsraadet”. Dette gjelder fremdeles, i en noe endret ordlyd.

I sine innlegg i debattene på Eidsvoll var Wulfsberg lavmælt og reflekterende, og han hørte til de moderate i spørsmålet om kongemakten. Han var en stund i tvil om det ville være riktig straks å velge en norsk konge, eller om dette burde utstå inntil Norge hadde oppnådd internasjonal anerkjennelse som egen statsdannelse. Han så ikke bort fra at et velordnet “samboerskap” med Sverige kunne være en brukbar løsning – i det minste i en overgangstid. Men tvilen endte med at han 17. mai stemte sammen med de øvrige 111 i forsamlingen ved valget av Christian Frederik til Norges konge.

Wulfsberg var stortingsrepresentant fra Moss 1824, 1827 og 1828 og var formann i redaksjonskomiteen 1824 og 1828. Han engasjerte seg bl.a. i flere saker som gjaldt lovregler for assuranceselskaper. 1826 ble han utnevnt til ridder av den svenske Nordstjärneorden.

Gregers Winther Wulfsberg døde 1846. 1903 ble det reist en bautastein på hans grav på Moss kirkegård.

(Utdrag fra Norsk biografisk leksikon)

5.3.2 Valentin Sibbern

Valentin Sibbern var offiser og representerte sitt regiment i Riksforsamlingen på Eidsvoll 1814. Han var en fremtredende mann i Norge etter 1814, både som politiker og embetsmann.

Sibbern tilhørte en velstående offisersslekt som fra 1732 eide godset Værne kloster ved Moss, og her vokste han opp. I 1793 ble han elev ved landkadettakademiet i København. Han avanserte raskt og ble virkelig sekondløytnant 1796, premierløytnant 1800 og rittmester og sjef for Rakkestadske kompani 1809. Ved siden av offisersgjerningen leste han jus og tok dansk juridisk eksamen 1802.

Fra 1811 tjenestegjorde Sibbern ved Akershus ridende Jegerkorps, og han ble major 1812. Under krigen med Sverige deltok han lite i krigshandlinger, og høsten 1814 skiftet han over til en sivil embetskarriere, da han ble utnevnt til amtmann i Smålenene (Østfold). 1822 ble han dessuten konstituert og 1823 utnevnt til amtmann i Akershus og stiftamtman i Akershus stift. Han avsluttet karrieren som statsråd i perioden 1830–50.

Sibbern overtok Værne kloster 1796 og var eneeier fra 1800, men som stiftamtman og statsråd måtte han ta bolig i Christiania. 1841 delte han derfor eiendommen mellom to av sønnene, og han bodde selv på den utskilte delen, Carlberg, hvor han også døde.

Sibbern ble medlem av Riksforsamlingen på Eidsvoll etter et dobbelt valg da han ble valgt som representant for både Smålenenes amt og Akershus ridende Jegerkorps. Han tok sete som representant for Jegerkorpset. Halvdan Koht omtaler ham som den minst partibundne av eidsvollsmennene, og det er liten tvil om at han hadde meget realistiske forestillinger om hva situasjonen tillot at man kunne gjøre. Sibbern stemte mot å erklære Norge som et selvstendig kongerike og ble av den grunn regnet med til unionspartiet. Ellers var han en

flittig debattant, som ofte uttalte seg om hvordan Grunnloven burde være. Han var konservativ i standpunktet om valgbarhet og valgrett og mente at det bare var opplyste menn som skulle ha disse rettighetene. Som en konsekvens av dette, gikk han imot stemmerett for alle bønder. Han ønsket også at Lagtinget skulle fungere som et slags senat. Hans dagbok fra Riksforsamlingen er et verdifullt kildeskrift.

Sibbern ble innvalgt på det overordentlige Stortinget høsten 1814 og var medlem av den komiteen som forhandlet med svenskene. Senere møtte han på samtlige stortingssamlinger frem til 1824. Han fungerte som president i både Stortinget og Lagtinget. Sibbern var en utpreget forkjemper for Stortingets rettigheter, og han var sterkt opptatt av å forsvare yringsfriheten. I næringssspørsmål var han konservativ, men han gikk inn for å lette forholdene for nødlidende. Han tok initiativet til opprettelsen av et sinnssykehus i Akershus og var medlem av komiteen som arbeidet med denne saken. Under urolighetene i Christiania 17. mai 1829 (Torgslaget) innkalte han militære styrker for å opprettholde ro og orden, noe som ikke var populært (se Ferdinand Wedel Jarlsberg).

Sibbern var på tale som statsminister (dvs. leder for den norske statsrådsavdelingen i Stockholm) allerede 1828 og igjen 1841; ved sistnevnte anledning var det hans svigersønn Frederik Due som ble utnevnt. Selv ble Sibbern 1830 medlem av statsrådsavdelingen i Stockholm og tilbrakte til sammen seks år der. Ellers fungerte han i perioder som sjef for Revisjons-, Justis-, Arme-, Marine- og Finansdepartementene. Han gikk av 1850, men var 1852 medlem av interimsregjeringen som styrte mens kong Oscar 1. var utenlands.

Sibbern hadde praktisk innsikt og stor arbeidsevne og beskrives som rettsindig og vennlig, egenskaper som gjorde ham avholdt av både høy og lav. 1825–51 var han skattmester ved de kongelige ridderordener i Norge og bar derfor fra 1847 St. Olavs Ordens storkorsstjerne; ved sin avgang som statsråd 1850 ble han virkelig storkorsinnehaver. Han var dessuten ridder av den svenske Svärdsorden fra 1815 og kommandør fra 1821. Han ble kommandør av den svenske Nordstjärneorden 1825 og fikk storkors 1844.

(Utdrag fra Norsk biografisk leksikon)

6 Riksforsamlingen – 14. april til 17. mai

6.1 Mål fra læreplanen

Samfunnskunnskap:

Forklare de viktigste maktinstitusjonene i Norge og deres hovedoppgaver og diskutere forskjellen mellom å leve i et demokrati og i et samfunn uten demokrati.

Historie:

Beskrive utviklingen i levekårene for kvinner og menn og utviklingen av likestilling i Norge.

Samfunnskunnskap / Utforskeren:

Plassere en hendelse i historie og samtid på tidslinje og kart.

Musikk/musisere:

Synge unisont og flerstemt i gruppe med vekt på intonasjon, klang og uttrykk.

Framføre sanger og viser fra eldre og nyere tid.

Kunst og håndverk

Gjøre rede for hvordan sentrale kunstnere i nasjonalromantikken, renessansen, impresjonismen og ekspresjonismen på ulike måter har satt spor etter seg.

Grunnleggende ferdigheter:

Muntlige ferdigheter

Digitale ferdigheter

Læringsmål:

Å kjenne til de to meningsgruppene på Eidsvoll, selvstendighetspartiet og unionspartiet.

Å kjenne til Christian Magnus Falsen(”Selvstendighetspartiet”) og Hermann Wedel-Jarlsberg (unionspartiet)

Å uttrykke hvorfor Wulfsbergs mente det var viktig at Stortinget skulle utnevne statsrådene.

Å kunne forklare hva en grunnlov er.

Å kunne presentere noen av lovene i Norges Grunnlov.

Å kunne forklare maktfordelingssystemet.

Å kunne samtale om utviklingen av likestilling i Norge.

Å lære sangen, “Det går et festtog gjennom landet” og Nasjonalsangen.

Å kunne presentere maleriet, Eidsvold 1814.

6.2 Forslag til undervisning:

Forarbeid

Lærer kan starte med å fortelle at blant de 112 representantene som møtte på Eidsvoll var 57 embetsmenn (medregnet de militære), 37 bønder og 18 næringsdrivende. 25 kom fra byene, 54 fra bygdene og 33 fra hær og flåte.

Deretter kan det være greit å begynne med bildefortellingen, Riksforsamlingen

Etterarbeid:

Elevark: Hermann Wedel-Jarlsberg og Christian Magnus Falsen/Eidsvoldbygningen

Ressurslenken Eidsvoll 1814 finnes i menyboksen, kråketips.

6.3 Bakgrunnsstoff

Det sies at det var to partier på Eidsvoll i 1814 – selvstendighetspartiet og unionspartiet. Men dette var ikke politiske partier i moderne forstand. «Partiene» på Eidsvoll var to uorganiserte meningsgrupper: De som gikk inn for full selvstendighet for Norge, og de som gikk inn for en union med Sverige.

Politiske partier var egentlig et brudd med tidens idealer. Det var et etablert prinsipp i 1814 at man ikke skulle slutte seg til bestemte meningsgrupper, men stå fritt i enhver sak. Ideelt sett skulle alle gjøre nøye overveielser og fatte beslutninger på selvstendig grunnlag. Likevel var

det kun et fåtall representanter som fullt og helt levde opp til idealet om full uavhengighet. De andre sluttet seg mer eller mindre konsekvent til de to meningsgruppene.

6.3.1 Selvstendighetspartiet

Selvstendighetspartiet, kalt «danskepartiet» av motstanderne, samlet et flertall på rundt 80 representanter og ble ledet an av Christian Magnus Falsen (bildet). Andre sentrale selvstendighetsmenn var Georg Sverdrup, P. Motzfeldt og Wilhelm Frimann Koren Christie. Selvstendighetspartiet gikk inn for straks å fastslå Norge som et selvstendig land. I tillegg ville det begrense Riksforsamlingens oppgave til kun å omfatte det å utarbeide en Grunnlov og velge konge. Selvstendighetspartiet var dominert av embetsmenn som hadde nær tilknytning til Danmark gjennom utdannelse i København og virke i det danske embetsverket. Partiet samlet også flertallet av bøndene i forsamlingen.

6.3.2 Unionspartiet

Unionspartiet i Riksforsamlingen var i mindretall og i opposisjon til flertallet som ønsket full selvstendighet for Norge. Unionspartiet hadde en stabil kjerne på rundt 20 personer. I spissen stod Grev Hermann Wedel Jarlsberg, Severin Løvenskiold, Nicolai Wergeland, Peder Anker og Jacob Aall. Motstanderne kalte partiet gjerne «svenskepartiet», men faktisk påsto alle unionstilhengere at de ville ha foretrukket full selvstendighet hvis de hadde ansett det for mulig å opprettholde den. Partiet ønsket å tilpasse Grunnloven til en løs union med Sverige fordi de ikke trodde et selvstendig Norge kunne forsvare seg mot et svensk angrep. I tillegg var de forarget over den dansk-norske utenrikspolitikken som hadde rammet handelen med England.

6.3.3 Gregers Winther Wulfsberg dagbok

Riksforsamlingen delte seg i to leire, selvstendighetspartiet og unionspartiet. Wulfsberg kalte partiene for det nølende parti og det ilende parti i sin dagbok fra Eidsvolloppholdet. Dagboka er oversatt av historiker Karsten Alnæs til Grunnlovens 200-års jubileum.

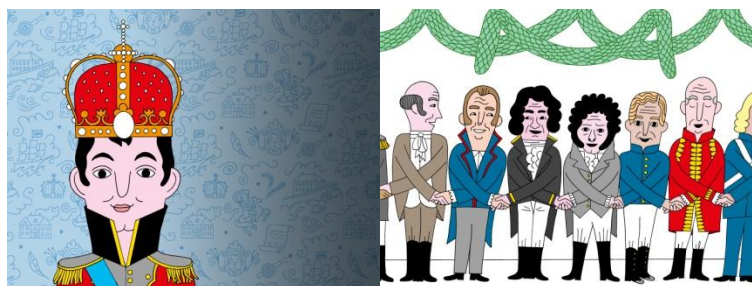
Mer om Gregers Winther Wulfsberg på galleriveggen.

6.3.4 Carsten Anker reiser til England

Carsten Anker var ikke tilstede under Riksforsamlingen. Allerede i slutten av februar reiste Carsten Anker til London for å tale nordmennenes sak. Som nevnt tidligere håpet nordmennene på støtte fra England. Den 25. mars møtte han statsministeren, Robert Banks Jenkinson. Møtet med statsministeren var alt annet enn oppløftende. Regjeringen nektet å støtte Christian Frederik og selvstendighetspolitikken. De hadde forpliktet seg til å støtte Carl Johans politikk. Carsten Anker fikk derimot støtte blant en rekke ledende politikere fra opposisjonen, og norgesspørsmålet ble tatt opp i parlamentet i begynnelsen av mai, men det var regjeringens politikk som seiret.

6.4 17. mai 1814

Vise bildefortellingen Grunnloven. 17. mai

Kråka forteller at Norge har gått fra å være enevelde til demokrati, og at den nye Grunnloven er blitt svært moderne. Videre forteller den om hovedprinsippene i Grunnloven.

- En folkeforsamling valgt av folket skal vedta de lovene som skal gjelde i samfunnet.
- Makten skal deles mellom flere for å unngå maktmisbruk.
- Ola og Kari har fått ytringsfrihet og rettsikkerhet.

Etterarbeid

Elevoppgaver: Grunnloven/maktfordelingsprinsippet/Nasjonalsangen/likestilling

Lære sangen "Det går et festtog gjennom landet".(Finnes i menyboksen, kråketips.)

6.5 Bakgrunnsstoff

Tekstene 7.31-7.3.4 er hentet fra nettstedet Eidsvoll1814.no. Elevene kan få dette utdraget skrevet ut, eller gå inn på ressursiden Eidsvoll1814. Teksten finnes i menyboksen 1814 og

Grunnloven. Her er det igjen en underboks kalt Grunnloven. Snarvei til dette nettstedet finnes i menyboksen, kråketips.

6.5.1 Maktfordelingen i grunnloven

Fordelingen av makt på ulike organer var en måte å sikre friheten til borgerne i den nye norske staten. Oppfatningen var at om den lovgivende og utøvende makten lå hos samme person eller organ, ville den kunne heve seg over lovene.

Maktfordeling var helt sentralt for å oppnå politisk frihet. Derfor fikk Stortinget den lovgivende makt, Kongen fikk den utøvende makt og domstolen den dømmende makt i den endelige Grunnloven. På Eidsvoll i 1814 ble maktfordelingen tatt opp i grunnsetningene for Grunnlovsarbeidet, og vedtatt uten debatt.

Hvorfor var maktfordelingen så viktig? Det var mange eksempler på at frihet ikke kunne eksistere om makten ble for konsentrert. I England, under og etter borgerkrigen (1642-1651), hadde man hatt erfaring med kongelig og parlamentarisk enevelde. I Nord-Amerika hadde man erfart maktmisbruk fra det britiske koloniveldet og mangel på representasjon. På det europeiske kontinentet var det flere erfaringer med maktkonsentrasjon og enevelde på 1700-tallet.

Det var franskmannen Charles de Montesquieu som hadde formulert prinsippet om maktfordelingen tydeligst. Prinsippet fungerte som oppskrift på hvordan man kunne forhindre fremveksten av despoti og tyranni. I årene før 1814 hadde Montesquieu fått stor innvirkning på demokratiske konstitusjoner i Europa og Nord-Amerika. Det var vanlig på denne tiden å definere frihet som rettssikkerhet i form av et styre etter lovene, og maktfordeling som middelet for å oppnå et slikt styre.

Prinsippet om maktfordelingen står fortsatt sterkt i dag, men er endret noe.

6.5.2 11 grunnsetninger i Grunnloven

Utgangspunktet for grunnlovsarbeidet på Eidsvoll var 11 grunnsetninger utarbeidet av konstitusjonskomiteen de første dagene av Riksforsamlingen.

Da konstitusjonskomiteen ble nedsatt 12. april, var arbeidet med grunnsetningene det første de gikk i gang med. Grunnsetningene skulle ligge til grunn for det videre arbeidet med

Grunnloven, og måtte voteres over i plenum. I likhet med den endelige Grunnloven, inneholdt grunnsetningene bestemmelser om alt fra statssystem til menneskerettigheter:

1. Norge bør være et innskrenket og arvelig monarki.
2. Folket bør utøve den lovgivende makt gjennom sine representanter.
3. Folket bør alene ha rett til å beskatte seg gjennom sine representanter.
4. Retten til å erklære krig og slutte fred tilkommer regenten.
5. Regenten bør ha rett til å benåde.
6. Den dømmende makt bør være atskilt fra den lovgivende og utøvende.
7. Trykkefrihet.
8. Den evangelisk-lutherske religion bør forbli statens og regentens religion. Alle religionssekter tilstedes fri religionsøvelse; dog er jøder fremdeles utelukket fra adgang til riket.
9. Nye innskrenkninger i næringsfriheten bør ikke tilstedes.
10. Personelle og blendede arvelige forrettigheter bør ikke tilstås noen for fremtiden.
11. Statens borgere er i alminnelighet like forpliktet til i en viss tid å verne om fedrelandet, uten hensyn til stand, fødsel og formue.

Det var bred enighet om punktene 2. til 10. Men første og siste grunnsetning skapte store debatter. Dette gjaldt særlig første grunnsetning, som slo fast at «Norge bør være et innskrenket og arvelig monarki». Diskusjonen ble fort helt grunnleggende og dreide seg om hvorvidt Norge skulle gå for selvstendighet eller ikke. Selvstendighetspartiet, med Christian Magnus Falsen i spissen, vant til slutt en tydelig seier under avstemningen.

6.5.3 Grunnloven etter 1814

De fleste paragrafer i Grunnloven er endret flere ganger. Men ingen av endringene etter 4. november 1814 har vært så omfattende som dem vi står overfor ved grunnlovsjubileet i 2014, når menneskerettighetene mest sannsynlig blir implementert.

Nærmest umiddelbart etter 1814 oppsto en grunnlovskonservatisme. Det ble liten stemning for å endre Grunnloven annet enn på punkter som styrket Norges stilling i union med Sverige. Etter hvert fikk vi en del demokratiske endringer. Forbudet mot jøder ble fjernet i 1851. Senere ble det endringer i reglene om stemmerett og valg til Stortinget som førte til en utvidelse av det norske demokratiet.

Det skjedde også grunnleggende endringer av det norske statssystemet på 1800-tallet som ikke ble grunnlovsfestet. Innføringen av parlamentarismen i Norge i 1880-årene endret på maktfordelingsprinsippet og førte til at Stortingets makt ble kraftig utvidet. I mange land har slike endringer ført til helt nye grunnlover. I Norge medførte det ikke engang en

paragrafendring. Parlamentarismen ble først grunnlovsfestet over 100 år senere, i 2007. Dette regnes som den største endringen av Grunnloven så langt.

Da unionen med Sverige ble oppløst i 1905 ble unionsreglene fra 4. november 1814 fjernet. To år tidligere ble det gjennomført en språkendring som følges den dag i dag. Ellers på 1900-tallet er det skjedd en rekke mindre endringer, men grunnlovskonservatismen har så langt hindret at større revisjoner av Grunnloven har funnet sted. Et eksempel på en paragraf som er endret flere ganger er paragraf 50 om stemmeretten og valg til Stortinget. Etter flere mindre utvidelser ble det innført allmenn stemmerett for begge kjønn i 1913.

I de senere år er det skjedd flere viktige endringer av Grunnloven i tillegg til parlamentarismen. I 2012 ble den Lutherske kristendom avskaffet som statsreligion. Ved grunnlovsjubileet i 2014 vil en omfattende revisjon finne sted om alt går etter planen. Da vil menneskerettighetene grunnlovsfestes, og med det får vi den mest omfattende revisjonen noen sinne. Det er også planlagt å gi Grunnloven en oppdatert språkdrakt.

6.5.4 Hva skjer utenfor Norges grenser?

Det er viktig at elevene forstår at nordmennene kan jobbe uforstyrret med Grunnloven, dog under tidspress, fordi landene i Europa er opptatt med å samle seg etter Napoleonskrigene. Forståelse for datidens kommunikasjonsmuligheter og transportmidler blir viktig. Karl Johan er fortsatt på kontinentet.

Norge er likevel ikke glemt. Karl Johan er fast bestemt på at Norge skal forenes med Sverige. Mens nordmennene utformer sin selvstendighet i Norge, utøver stormaktene press på Fredrik 6. i Danmark. Det er hans oppgave å få Christian Frederik til å reise hjem til Danmark og få nordmennene til å akseptere en forening med Sverige. Etter svensk ønske ble det i april 1814 opprettet en kommisjon på fire diplomater fra stormaktene Russland, Østerrike, Preussen og Storbritannia. Etter et lengre opphold hos kongen ble diplomaten etter hvert overbevist om at Fredrik den 6. vil gjøre alt som stod i hans makt for å få Christian Frederik og det norske folk til å akseptere Kieltraktaten. Diplomaterne reiser derfor til Norge for å øve press på Christian Frederik.

7 Diplomater kommer til Norge 1. juli/ Christian Frederik flytter til Moss - 21. juli

7.1 Mål fra læreplanen

Historie:

Utforskeren:

Plassere en hendelse i historie og samtid på tidslinje og kart..

Lese tekster om mennesker som lever under ulike vilkår, og drøfte hvorfor de tenker, handler og opplever hendelser ulikt.

Norsk:

Presentere et fagstoff tilpasset formål og mottaker, med eller uten digitale verktøy

Skrive fortellende, beskrivende, reflekterende og argumenterende tekster etter mønster av eksempeltekster og andre kilder, og tilpasse egne tekster til formål og mottaker

Grunnleggende ferdigheter:

Digitale ferdigheter

Muntlige ferdigheter

Skriftlige ferdigheter

Leseferdigheter

Læringsmål:

- Å kunne forklare hva som var diplomatenes oppgave i Norge.
- Kunne komme med eksempler på hva Christian Frederik og Karl Johan var uenige om.
- Å kunne redegjøre for hvorfor Christian Frederik flyttet til Moss jernverk.
- Å kunne fortelle om driften og daglivet på Moss jernverk

7.2 Forslag til undervisning:

Forarbeid

Samling: Repeter innholdet i Kieltraktaten og avtalen Karl Johan gjorde med stormaktene.

Diskuter begrepene: *Diplomat, Stormakt og styrker*

Se bildefortellingen fra stormaktene kommer til Norge 1. juli og Christian Frederik flytter til Moss 21. juli.

Bildefortelling: Representanter for stormaktene Russland, Østerrike, Preussen og Storbritannia er på vei til Bygdøy kongsgård for å overtale CF til å godta Kieltraktaten. Christian Frederik flytter til Moss

Etterarbeid

Elevark: Moss Jernverk og Moss på 1800-tallet.

7.3 Bakgrunnsstoff

Her blir det viktig å legge vekt på at stormaktene har gått med på en avtale om at Sverige skal få Norge i vederlag for sin innsats i krigen mot Napoleon. Nordmennene håper fortsatt på støtte fra det liberale England. Da de kom til Norge, var hensikten deres å oppfylle bestemmelsene i Kielfreden og gjennomføre en forening mellom Norge og Sverige.

Etter noen møter med Christian Frederik skrev de fire diplomatene ned noen betingelser for en våpentilstand i tre punkter.

- Christian Frederik skulle gå av som konge og overtale Stortinget til å samtykke i en forening.
- Norske styrker skulle ikke befinne seg øst for Glomma. Svenske styrker skulle befeste Fredrikstad, Fredrikshald og Kongsvinger
- Sjøblokaden mot Norge skulle opphøre for Christiania, Bergen og Kristiansand.

Christian Frederik var villig til å gjøre en avtale med Sverige, men han godtok ikke disse punktene helt. Han forfattet derfor følgende svar:

- Jeg er villig til å kalle Stortinget sammen og anbefale at jeg bør gå av som konge, men dersom nordmennene fremdeles vil ha selvstendighet med meg som konge, kan jeg ikke la Norge i stikken.
- Jeg kan ikke godta kravet om at svenske soldater skal besette festningene i Fredrikshald, Fredrikstad og Kongsvinger. Men det jeg kan akseptere, er at Fredrikshald og Fredriksten besettes av allierte styrker.
- Hele sjøblokaden av Norge må oppheves.

Den 18. juli reiste diplomatene til Uddevalla. Her var de i møter med Karl Johan fra 22.-25. juli. De la fram sine punkter samt Christian Frederiks svar. Den 21. juli flyttet Christian Frederik hovedkvarteret sitt til Moss jernverk.

(I Østfold museenes hefte "Veien til Mossekonvensjonen 14. august 1814" av Åsmund Svendsen drøfter forfatteren spørsmålet om hvorfor Moss jernverk ble valgt)

Utdrag fra "Veien til Mossekonvensjonen" av Åsmund Svendsen:

Resultatet fra forhandlingene i Uddevalla ble et kompromiss. Sverige ga opp kravet på Kongsvinger og gikk med på at sjøblokaden kunne heves. Men han opprettholdt kravet om at svenske styrker skulle besette Fredriksten festning og Fredrikstad festning, og at Christian Frederik må gi fra seg kronen uten vilkår.

På vei til Moss jernverk gjorde diplomatene et stopp hos Carsten Tank på Rød herregård i Fredrikshald (Halden). Her hadde de møter med representanter for byen. De argumenterte for at de måtte overgi Fredriksten festning til svenske styrker. Da de ikke møtte særlig gehør, skal den russiske diplomaten, general Orlov ha ropt: Dere har stukket ut det ene øyet deres, og nå vil dere stikke ut det andre! Bare Carsten Tank viste interesse for deres forslag.

Den 28. juli møtte de Christian Frederik om morgenen. Christian Frederik fikk overlevert Karl Johans ultimatum. Christian Frederik avviste forslaget, og krigen brøt ut samme natt. Diplomatenes forsøk på å løse norgesspørsmålet ved megling førte ikke fram.

Kilder:

Norges historie, Kampen om Norge 1784-1814 bind 9

Veien mot Mossekonvensjonen 14. august 1814 av Åsmund Svendsen

Anbefalt litteratur: Veien mot Mossekonvensjonen 14. august 1814 av Åsmund Svendsen

8 Norge og Sverige i krig 27. juli

8.1 Mål fra læreplanen

Geografi:

Bruke atlas, hente ut informasjon fra papirbaserte temakart og digitale karttjenester og plassere nabokommunene på kartet.

Utforskeren:

Plassere en hendelse i historie og samtid på tidslinje og kart..

Grunnleggende ferdigheter:

Digitale ferdigheter

Muntlige ferdigheter

Skriftlige ferdigheter

Leseferdigheter

Læringsmål:

- Forstå hva som var årsaken til at det brøt ut krig mellom Norge og Sverige.
- Kunne forklare hva som kan ha vært årsaken til at Karl Johan tilbød våpenhvile når han likevel ville ha kommet til å vinne krigen.
- Kunne navn på byer og tettsteder i Østfold
- Kunne trekke informasjon ut av et kart (topografi)

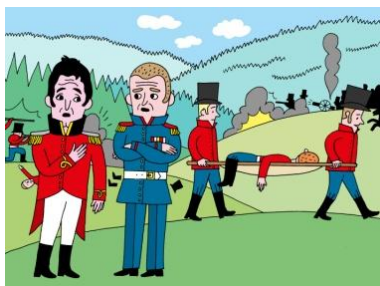
8.2 Forslag til undervisning:

Førarbeid

Her anbefales det at elevene starter med å se bildefortellingen og at læreren tar opp de punktene han/hun evt. ønsker å oppklare nærmere. Siden bildefortellingene er like på alle trinnrommene må vinklingen bli noe annerledes på hvert trinnrom. Kanskje holder det med å vise bildefortellingen på 5.-7. trinn og fokusere spesielt på at de svenske styrkene var overlegne de norske styrkene.

Begreper

Styrker

Bildefortellingen tar for seg: Kråka som forteller om Norges stilling, Christian Frederik erklærer krig, Christian Frederik på Spydeberg prestegård og slaget ved Langnes skanse.

Etterarbeid

Gruppesamtale:

Hvorfor tror du Karl Johan foreslo våpenhvile når han mest sannsynlig ville komme til å vinne krigen?

Elevark: Kart/ kamper i Østfold

8.3 Bakgrunnsstoff

Krigen i hovedtrekk, Utdrag fra *Veien til Mossekonvensjonen* av Åsmund Svendsen:

Straks Karl Johan vendte tilbake til Sverige grupperte han sine styrker langs grensen mot Norge med tanke på en kommende krig. Norge hadde ca. 30 000 soldater å forsvare seg med. Sverige hadde ca. 45 000 soldater. De norske soldatene hadde dårlig med våpen, klær og mat. De svenske soldatene var elite soldater med trening fra krigene på kontinentet. I Norge hadde man regnet med at det svenske hovedangrepet ville skje direkte mot Christiania. Det ga grunnlag for Norges forsvarsplan og bestemte plasseringer av de norske styrkene. Men, Karl Johan valgte å sette inn hovedstyrkene i sør.

Natten mellom 26. og 27. juli angrep den svenske flåten Hvaler. De norske krigsbåtene som var stasjonert ved Hvaler greide å unnsnippe og seilte vestover mot Tønsberg. Åtte av båtene ble stasjonert ved Larkollen mens fire ble lagt ved Bevøya utenfor Jeløya. Den 29. juli gikk svenske styrker i land på Hvaler.

Den 30. juli gikk 2. armékorps inn ved Halden, og svenskene omringet Fredriksten festning 3. august. Når Christian Frederik samme dag fikk beskjed om at svenske tropper hadde gått over Svinesund, kalte han inn til statsråd på Moss jernverk. Han tok kommando over hæren. I statsrådet gjentok han løftet “heller at ville døe, end at foretrække slavelænker”. I statsrådet skisserte han også sitt politiske testamente.

Etter statsrådet 3. august flyttet han hovedkvarteret til Askim for så å flytte det videre til Rakkestad dagen etter.

Den 3. august ble også 6000 svenske soldater landsatt på Kråkerøy. I Fredrikstad var det en norsk styrke på ca. 1200 mann. Fredrikstad overga seg dagen etter. I Østfold var det svenske fremstøt og norske tilbaketrekninger. Da det ble klart, samlet en norsk styrke på 5-6000 mann seg i Rakkestad.

Christian Frederik forberedte til et hovedslag på østsiden av Glomma. Det ble samlet sammen rundt 5000 norske soldater til et slag 5. august. Han avlyste slaget og trakk troppene tilbake når han fikk høre at Fredrikstad hadde kapitulert.

Moralen hos de norske offiserene og soldatene sank sterkt. Den 6. august flyttet Christian Frederik hovedkvarteret til spydeberg prestegård.

Den 7. august kom Carsten Tank og prost Peter Hount som sendebud til Spydeberg prestegård med et forslag fra Karl Johan om våpenhvile. Christian Frederik var villig til å gå i forhandlinger. Karl Johans betingelser var følgende:

- Svensk kontroll over norske områder fra svenskegrensen til Kristiania.
- Svensk kontroll over grensefestningene, også Akershus, og demobilisering av den norske hæren.
- Akseptere Grunnloven, men med endringer som passet til en union med Sverige. Kongen måtte godkjenne endringene.

Altså: Karl Johans forslag bygde på Kiel freden, men sentrale punkter ved den var gitt opp.

Den 8. aug. innkalte Christian Frederik statsrådene til Spydeberg prestegård. Her orienterte de Christian Frederik om at hærens forsyninger ikke vil vare lenger enn til midten av august. Statsrådene frarådet derfor ikke Christian Frederik å forhandle. I et personlig brev til Karl Johan lovet Christian Frederik å kalle sammen Stortinget, og selv abdisere. Christian Frederik godtok ikke Karl Johans krav om å besette norsk land fram til Christiania. I tillegg ønsket han å møte Karl Johan personlig slik at de kunne diskutere hvordan statsrådet kunne styre etter at han gikk av som konge.

Den 9. august blir det et slag ved Langnes skanse. De svenske styrkene ble slått tilbake tre ganger. Christian Frederik ankom. En soldat kom han i møte og ropte at de hadde seiret. Christian Frederik beordret de norske styrkene tilbake.

Christian Frederik mottok brev fra Carsten Tank i London. I London var det ingen endringer, men situasjonen i Norge skulle tas opp på en stor fredskongress i Wien 1. oktober. Mest sannsynlig ville Karl Johan at konflikten mellom Norge og Sverige skulle være løst innen da.

Tank reiste tilbake til Karl Johan som hadde slått seg ned i festningen i Fredrikstad med bud om at Christian Frederik tok i mot våpenhvilen. Det at Christian Frederik ikke tok i mot tilbudet absolutt, ergret nok Karl Johan. *Men Karl Johan forstod at han ikke kunne ikke løse denne konflikten med krig. Tank møtte Karl Johan 9. august. Karl Johan utnevner general major Magnus Bjørnstjerna til å forhandle for seg. Bjørnstjerna reiser til Moss samme dag.

(*Viktig poeng til klassesamtalen)

9 Fredsforhandlinger i Moss 10. til 14. august

9.1 Mål fra læreplanen

RLE/Filosofi og etikk:

Samtale om aktuelle filosofiske og etiske spørsmål og diskutere utfordringer knyttet til temaene fattig og rik, krig og fred.

Utforskeren:

Plassere en hendelse i historie og samtid på tidslinje og kart.

Kunst og håndverk/arkitektur

Beskrive særtrekk ved bygninger i nærmiljøet og sammenligne med nasjonale og internasjonale stilretninger.

Å kunne bygge modeller av hus i målestokk med utgangspunkt i egne arbeidstegninger

Grunnleggende ferdigheter:

Digitale ferdigheter

Muntlige ferdigheter

Skriftlige ferdigheter

Leseferdigheter

Læringsmål:

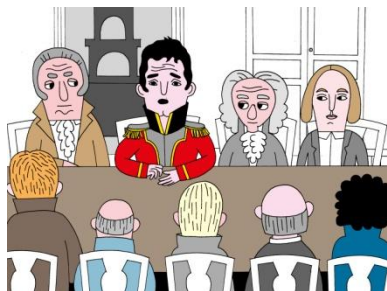
- Å kjenne til bestemmelsene i Mossekonvensjonen.
- Å kunne beskrive særtrekk ved konvensjongården (arkitektur)
- Å kunne bygge modell av Konvensjongården i målestokk med utgangspunkt i egne arbeidstegninger.

9.2 Forslag til undervisning

Forarbeid

Samling: Felles oppsummering av de ulike hendelsene som nå har ført fram til fredsforhandlinger mellom Norge og Sverige.

Se bildefortellingen om fredsforhandlingene i Moss,

Christian Frederik og statsrådet i hovedbygningen til Moss jernverk.

Etterarbeid

Elevark: arkitektur

Lese utdrag fra Mossekonvensjonen. Den finnes i menyboksen, kråkedykk.

Fargeleggingsoppgave

Vi anbefaler klassetur: Omvisning i Konvensjonsgården

9.3 Bakgrunnsstoff

Den svenske generalen Magnus Bjørnstjerna kom til Moss 10. august for å forhandle med Christian Frederik. Bjørnstjernas mandat som han hadde fått av Karl Johan, var å få Christian Frederik til å sammenkalle Stortinget, reise fra landet og overlate en midlertidig makt til Regjeringen. Som grunnlag hadde han med seg 14 pkt. og en proklamasjon fra Karl Johan til det norske folk. Her aksepterte Karl Johan Grunnloven og lovet ikke å komme med andre forslag til endringer utover det som muliggjorde en union. Dessuten lovet han amnesti til alle som hadde arbeidet mot unionen.

I møte med Christian Frederik oppstod det tre hindre for å få en avtale på plass. De var uenige om demarkasjonslinjen mellom troppene, de var ikke kommet til enighet om hvordan og når Christian Frederik skulle gå av og ikke under hvilket navn statsrådet skulle styre.

Etter hvert kom de til enighet om at Christian Frederik ikke skulle abdisere straks, men gi fra seg makten til statsrådet under et eller annet påskudd. Statsrådet skulle styre fram til det nye Stortinget. De ble videre enige om Bjørnstjernas forslag om at regjeringen skulle styre Norge etter at Christian Frederik var gått av og fram til unionen med Sverige var i orden.

Regjeringen skulle styre etter “aller høyeste befaling”. Dermed var den aller høyeste befaling ikke navngitt.

I løpet av ettermiddagen 12. aug. forelå det et forslag til en avtale, som kunne presenteres for Karl Johan og det norske statsrådet. Forslaget ble sendt med bud til Karl Johan samme kveld mens Christian Frederik innkalte til statsråd på Moss jernverk dagen etter.

Hva vant Christian Frederik her? Jo, at hentydningen om at Norge var underlagt den svenske kongen ble tatt bort. Aksept for Grunnloven.

Møtet med de norske offiserene og statsrådene ble tøft. Offiserene fortalte om den militære situasjonen ved fronten. Troppene var mer enn klare til å føre krigen videre. Men de ga tydelig uttrykk for at videre kamp krevde tydelig ledelse, rikelig med proviant og våpen. Rapporten ble lagt fram for statsrådet. Statsrådet var fulltallig.

Christian Frederik ville gi fra seg makten til Stortinget på bakgrunn av den militære situasjonen som han mente var svært dystert. Videre beordret han Aall og Collett til å fortsette forhandlingene med Bjørnstjerna. Det ble en livlig diskusjon. Statsrådene mente det var nok mat for en måned i forrådene i magasinet i Moss. De oppfordret Christian Frederik til å lede troppene mot et angrep. Da han nektet, ba de ham om å trekke seg tilbake til Christiania og overlate den militære kommandoen til en general. Christian Frederik ga seg og ga muntlig ordre om angrep på Kjølberg bru. Men han trakk det tilbake halv time etterpå. Christian Frederik var nå tydelig sliten og frynsete i nervene.

Statsrådet anerkjente imidlertid at det skulle forhandles, men det anerkjente ikke resultatene Christian Frederik og Bjørnstjerna hadde kommet fram til. De gjorde endringer som Aall og Collett skulle ta med seg til Bjørnstjerna. Hovedpunktet var hvor troppene skulle stå under våpenhvilen, overdragelse av Fredriksten festning og besetting av Bergen festning. Det første vant Bjørnstjerna, det andre Aall og det tredje ble det ikke enighet om. Forslagene ble ikke godt mottatt av Karl Johan. Han ga ordre om større angrep som han trakk tilbake. Men det ble kamp på Kjølberg bru. Kampen her varte natten og utover dagen den 14. august.

Det ble laget et nytt utkast 14. august. Dette godkjente ikke Karl Johan med en gang, men han ratifiserte avtalen likevel i Fredrikstad 15. august. Karl Johan krevde fortsatt å besette hele Østfold. Resultat: Ingen tropper fikk komme nærmere Kristiania enn 3 mil. Konvensjonen klar. (Kort om hva som står i den, finner du i menyboksen, kråkedykk.)

Christian Frederik kommer med en kunngjøring til det norske folk hvor han forteller at han mangler støtte fra stormaktene, forsvaret mangler forsyninger og de svenske styrkene er dobbelt så mange. Da han ble gitt et gunstig tilbud om våpenhvile, kunne han ikke avslå det.

Christian Frederiks selvstendighetspolitikk stod mot Karl Johans unionspolitikk. Fra og med Spydeberg jobbet de mot samme mål, å få en avslutning på krigen. Tøffest for Christian Frederik var motstanden fra offiserene og statsrådet.

Bjørnstjerna fikk bo i et av byens staseligste hus på den tid. Huset var eid av kjøpmannen Johan Gude. Fra Gudegården kunne Bjørnstjerna spasere til forhandlingene i jernverkets hovedbygning. Da Christian Frederik ble for syk til å forhandle, foregikk forhandlingene videre i Gudegården.

10 Den nye Grunnloven – 4. november Karl den 13. blir konge Norge er i union med Sverige

10.1 Mål fra læreplanen

Utforskeren:

Plassere en hendelse i historie og samtid på tidslinje og kart.

Grunnleggende ferdigheter:

Muntlige ferdigheter

Leseferdigheter

Læringsmål:

- Å kunne forklare hvorfor det var så viktig at Norge fikk beholde sin egen Grunnlov i unionen med Sverige.

10.2 Forslag til undervisning:

Oppsummering av Mossekonvensjonen. Fokuser på at Mossekonvensjonen har sikret varig fred mellom Norge og Sverige i 200 år. Redegjøre kort for at Norge går inn i en union med Sverige, men at de viktigste punktene i 17. mai Grunnloven er beholdt.

Se bildefortellingen.

Christian Frederik og kråka, Fred I August, takker for seg.

Etterarbeid: Elevark: Christian Frederiks rolle i 1814.

Aktiviteter på nettstedet.

11 Sluttord

Christian Frederik er blitt til dels sterkt kritisert, ikke minst i sin samtid, som en svak og ettergivende mann.

Det er gjerne to grunnoppfatninger om Christian Frederiks rolle i 1814 som har preget norsk historieskriving. To historikere med forskjellig syn er blant annet Ernst Sars og Halvdan Koht. De hadde begge et positivt syn på Christian Frederiks rolle våren 1814, men fra Riksforsamlingen stopper deres felles oppfatning..

Sars mener at Christian Frederik ikke burde ha tatt i mot kongevalget. Han burde ha innsett at han manglet forutsetninger til å hevde norsk standpunkt mot stormaktene og til å føre norsk forsvarskrig mot Sverige.

Koht mener derimot at han oppga sitt eget begjær etter å bli Norges konge og sikret Norge egen Grunnlov ved å gå i fredsforhandlinger med Sverige. Christian Frederik håpet til det siste på stormaktenes støtte, men da den ikke kom, hadde han ikke annet valg enn å trekke seg ut av en krig Norge aldri kunne vinne alene.

I dag deler mange Kohts syn. Christian Frederik forstod at Norges eneste mulighet til å bestå som selvstendig stat ville være at en eller flere av stormaktene ville gå fra løftet de hadde gitt Karl Johan; særlig håpet Christian Frederik på Englands støtte. Da det ble klart at han ikke ville få en slik støtte, innså han at Norges videre skjebne som selvstendig stat var avhengig av hvordan Karl Johan stilte seg. Dette forhold kan være med på å forklare hans lunkne ledelse av krigsoperasjonene mot Sverige sommeren 1814.

12 Kilder

1814. Norsk dagbok hundre aar efterpaa; Halvdan Koht, Kristiania 1914

Åsmund Svendsen, Veien mot Mossekonvensjonen skriftserie nr. 7, Østfoldmuseene 2012

Åsmund Svendsen, Konventionsgaarden på Moss verk.Faser i hovedbygningens historie skriftserie nr. 8, Østfoldmuseene 2012

Christian Frederiks dagbok fra 1814; Gyldendal Norsk Forlag 1954

Ståle Dyrvik; Norsk historie 1536-1814, Det Norske Samlaget 2011

Per Edfeldt; De historiske hendelsene i Moss i 1814. Krig.-Forhandlinger –Konvensjon. Moss Kommune 2004

Per Edfeldt; Kortfattet lokalhistorie for Moss til bruk i skolen; Moss Grunnskole, Den Pedagogiske Veiledningstjenesten, 1978

Sverre Steen; 1814, J.W. Cappelens Forlag a.s 1989

Norges Historie, Bind 9. Kampen om Norge 1784-1814, Knut Mykland, Cappelens Forlag Oslo 1978.

Aschehougs Norgeshistorie, Bind 7 Mellom brødre 1780-1830, Ståle Dyrvik og Ole Feldebæk Oslo 1996.

Nils Johan Ringdal; Moss bys historie 1700-1880, Moss kommune 1989

eidsvoll1814.no